

FEHÉR ANDRÁS

A népi demokratikus korrall foglalkozó helytörténeti irodalom kialakulása és főbb jellemzői

A népi demokratikus korszak tanulmányozása történettudományunknak egyik legfontosabb, egyben felelősségteljes feladata. Jelentősége alapvetően abban van, hogy a népi demokratikus forradalom társadalmi formaváltáshoz vezetett, olyan mélyreható társadalmi, gazdasági és politikai átalakuláshoz, mely hazánkban a szocializmus építéséhez nyitott utat. E kiemelkedő jelentőségű történeti folyamat vizsgálatát és ábrázolását önmagukban a szűkebb értelemben vett szaktudományi szempontok is feltétlenül indokolják. De méginkább fontossá teszi az a körülmény, hogy a népi demokratikus korszak esetében korántsem lezárt történeti jelenségről van szó, de olyan folyamatok érvényesüléséről, melyekből a tények, összefüggések és tendenciák feltárássával, illetve a szükséges következtetések levonásával a történettudomány alapvető szerepet tölthet be a társadalmi igények kielégítésében. A maga eszközeivel ugyanis nemcsak közvetve, hanem közvetlenül is segítheti a politika alakítását, illetve a politika tudományos megalapozását, szélesebb értelemben véve pedig hozzájárulhat a társadalmi fejlődést előrevívő folyamatok kibontakoztatásához, és fordítva: figyelmeztethet azokra a tendenciákra, melyek a haladó folyamatok kibontakozásának útjában állanak.

A történettudomány fenti funkcióival és hatékonyságával összefüggő ezen fő szempontok azonban korántsem váltak egykönnyen elfogadottakká és meghatározókká történetész-közgondolkodásunkban, de hogy ma már egyre inkább tért hódítanak — mi sem bizonyítja jobban, mint többek között az a mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt tekintélyes történetírói termés, melyet ma már joggal nevezhetünk a magyar népi demokrácia történeti irodalmának.

E történeti irodalomban az alapvető szerepet kétségkívül az országos, a nemzeti méretű történeti folyamatokat, összefüggéseket megragadó és a valóban tudományos eszközökkel és módszerekkel készített munkák töltik be, de manapság már rangos helyet foglal el ebben a helytörténeti irodalom is.

A következőkben a népi demokratikus korrall foglalkozó helytörténeti irodalom kialakulásának és a publikációk főbb típusainak jellemzésén túl azt tematikai és módszerbeli szempontból kívánjuk röviden érinteni. Vizsgálatunkba az 1974-ig megjelent legfontosabb munkákat, illetve legjellemzőbb típusokat vontuk be.

A népi demokrácia, mint a történetírás témája az 1952—56 közötti időszakban vonult be történettudományunkba. A korszak helytörténeti feldolgozására irányuló törekvések alapvetően a Magyar Történelmi Társulat 1949-ben történt újjászervezéséhez s vidéki csoportjainak megalakulásához kapcsolódnak. A társulat 1950-ben megalakított Dél-Alföldi és Kelet-Magyarországi csoportjait, melyek rövid időn belül kutatógárdákat hoztak létre, különösen a helyi vonatkozású új- és legújabbkori munkásmozgalom- és parasztságtörténeti kérdések megoldására. Megkezdődött a szervező munka a Dunántúlon és Észak-Magyarországon is. De nagy szerepet játszottak az 1945 utáni helytörténetírás elindulásában a párt útmutatásai, vezető ideológusainak és a kommunista történészeknek megnyilatkozásai is. A helyi kutatások számára is orientáló jelentőségű volt Révai Józsefnek 1950-ben tett azon megállapítása, hogy „továbbra is fontos 1848—49 igaz történetének, sőt a magyar középkor és újkor igaz történetének felderítése . . .

De a jelen szempontjából fontosabb teendő a szocializmust építő népi demokrácia előtörténetének felkutatása.¹ Még határozottabban fordította a történészek figyelmét a népi demokratikus korszak felé az 1953-ban megtartott Magyar Történész-kongresszus, mely a távolabbi feladatok között jelölte meg „a népi demokratikus rendszer létrejötte és fejlődése” című téma feldolgozását hangsúlyozva, hogy ez a Szovjetunió és a népi demokratikus országok történelmi közös együttműködésének a feladata. Az előtörténet, ezen belül is különösen a munkásmozgalom történetének feltárása szempontjából már az 50-es évek első felében országos és helyi vonatkozásokban egyaránt fontos eredmények születtek. Ugyanekkor a levéltárakban megindult a szervezett adatfeltáró munka a felszabadított hadműveletekről. Ennek feltételeit a Levéltárak Országos Központjának megalakítása, illetve az állami levéltári hálózat létrehozása teremtette meg.

A Történelmi Társulat közben újabb erőfeszítéseket tett a helytörténeti kutatások kiszélesítésére. A vidéki központokban különösen 1952—1954 között tudományos előadósületeken, vándorgyűléseken vitatták a helytörténetírás fogalmának, feladatainak, a módszerei problémáinak, a személyi, kutatási, pénzügyi és publikációs feltételek biztosításának kérdéseit s a vidéki csoportokban a kutatásokat mostmár a felszabadulás utáni történetre is kiterjesztették, így megszülettek a népi demokratikus korszakból a helytörténetírás első eredményei.

A Történelmi Társulat 1953-ban meghirdetett pályázatára már jónéhány helytörténeti dolgozat érkezett s Szakács Kálmánnak: *A párt harca a munkásosztály egységéért Győr-Sopron megyében 1945—1948*” című munkája díjazásban részesült. Soós Imre pedig: „A Nemzeti Bizottságok iratainak vizsgálata Heves megyében” címmel forráskritikai tanulmányt készített s tett közé a Levéltári Híradóban.²

Az első kísérleteket újabbak követték, s a 10. évfordulóra már számos munka foglalkozott a felszabadulás helyi tényeivel és az elért eredményekkel, közülük azonban csak néhány készült tudományos igényűvel, többségük inkább a politikai propaganda céljait szolgáló ismertető kiadványok és a visszaemlékezések kategóriájába sorolható.³ A 10. évforduló alkalmával a népi demokratikus korszak foglalkozó helytörténetírásban tehát nem következett be frontáttörés, az országos történetíráshoz viszonyított fázisbeli késés erőteljesen jelentkezett.

A 10. évforduló ráirányította a figyelmet a népi demokratikus korszak kutatásának tudományos és politikai jelentőségére, s lendületet adott a történeti feldolgozó munkának, bár ez a kezdeti lendület az 1956 körüli években megtört.

Az 1956. évi ellenforradalmi kísérletet követő konszolidációs időszak történettudományunk megújulását indította el. Az elméleti bizonytalansággal — mely sokakat visszatartott a népi demokratikus kor tanulmányozásától —, továbbá a történeti folyamat szubjektív tényezőinek eltúlzásával, az elméleti általánosításoktól való tartózkodással, az adatszertű ábrázolással stb. mint szemléletbeli és módszerbeli tényezőkkel természetesen nemcsak az országos, a helytörténetírásban is meg kellett küzdeni. A népi demokratikus korszak helytörténeti kutatásában jelentkező fázisbeli lemaradás valamelyest csökkent a 15. évforduló alkalmával. Növekedett a kiadványok száma, szélesedett a tematika s több kiadvány, tanulmány készült pl. a felszabadulás, a nemzeti bizottságok, illetve a közigazgatás kérdéseiről.⁴ De figyelemreméltó volt az is, hogy

¹ Századok, 1950, 1—4. 464.

² Szakács Kálmán: *Harc a munkásegységért Győr megyében 1945—1948*. Bp. 1955; Levéltári Híradó, 1954. 1—2.

³ Lásd pl. Berec Árpád: *Csongrád megye felszabadulása*, Szeged, 1955; A felszabadult Csongrád megye 10 éve. Szeged 1955 (mindkettő a Csongrád megyei füzetek sorozatban). Továbbá: Pécs, Baranya 1944—1945. Szerk.: Gádor Emil. Pécs, 1955, 32; *Fekete Mihály*: *Partizánok az Avas alján*. Egy diósgyőri munkás visszaemlékezései. Bp. 1955. 123.

⁴ Lásd pl.: Tóth Sándor: *A szovjet hadsereg hadmozdulatai Miskolc és megyénk felszabadítása idején*. Borsodi Szemle, 1960. 1—2; *Degré Alajos*: *A közigazgatás megindulása Zala megyében a felszabadulás után*. Levéltári Közlemények, 1960; *Tibori János*: *A felszabadult Békéscsaba másfélvezetési története*. Békéscsaba. 1961. 312.

történéseink már nemcsak a helyi események kisebb mozzanatainak vagy egy nagyobb téma egyetlen részkérdésének feltárására vállalkoztak, hanem egy-egy község, város, terület 1945 utáni fejlődésének többoldalú feltárására is kísérletet tettek. Az évforduló kiadványai közül ki kell emelnünk a „Pest megye 15 éve, 1945—1960” (Bpest 1960) című munkát, melyben a szerzők nem a megye történetének megírására, hanem inkább a 15 éves fejlődés elemzésére és tematikus (államhatalom, államigazgatás; népi szervek; ipar kereskedelem; birtokviszonyok és a parasztság helyzete; művelődésügy) összefoglalására vállalkoztak. Megemlítendő továbbá Nagy Józsefnek: „A felszabadult Heves megye 15 éve” (Eger 1960) c. munkája, mely a történeti feldolgozás és fejlődésrajz határterületén mozogva elsősorban a megye gazdasági és társadalmi átalakulásának bemutatására, majd összegezésére tett kísérletet.

A Történelmi Társulat Baranya megyei tagjai viszont a felszabadult megye és Pécs város 15 éves történetéről már szaktanulmányokat tartalmazó önálló kötetet tettek közzé. A tanulmányok többsége igen színvonalasan adja vissza a felszabadulásnak, az élet megindulásának számos kérdését vagy egy-egy iparág 15 éves történetét.⁵

A fenti eredmények ellenére mégis azt kell mondanunk, hogy a 60-as évek elején az a nem kívánatos helyzet állt elő, hogy ekkor ugyan már összefoglaló tanulmányok foglalkoztak a felszabadulás körülményeinek, az első hónapokban ható politikai, gazdasági erők mozgástörvényeinek tisztázásával, ezeket a kérdéseket azonban nem a helytörténeti monográfiák sora világította meg, hanem fordítva: az országos történeti távlatban kidolgozott tanulmányok nyújtottak támogatást a helytörténetírás számára is.

A helyzet megváltoztatása érdekében a történettudomány országos szervei részéről több kezdeményezés indult el, melyeket a kormányzat is támogatott. Itt utalnunk kell a kutató és feldolgozó munka koordinálásának célzatával létrehozott „Népi demokrácia Történeti Munkaközösség”-re, majd 1961-től a Hazafias Népfront helytörténeti akcióbizottságainak megalakítására, (melyek a kutatómunka társadalmi bázisát kívánták szélesíteni). Újabb előrelendítő erőt jelentett 1962-től a vidéki múzeumokban önálló kutatók beállítása az új- és legújabb kor, a munkásmozgalom történetének művelésére, továbbá az a körülmény, hogy ugyanettől az időtől kezdve a „Századok” külön rovatban foglalkozott a helytörténetírás alapos és iránytmutató recenzálásával.

Az eredmények hamarosan mutatkoztak: a felszabadulás 20. évfordulóján már számos nagyterjedelmű dokumentumgyűjtemény, tanulmánykötet és monografikus feldolgozás, mintegy 30 egyéb önálló kiadvány és több mint félszáz tanulmány, vitaanyag és cikk látott napvilágot. S figyelemreméltó, hogy a kiadványoknak közel 90%-a helytörténeti témát dolgozott fel. Az eredményekről azonban azt kell megállapítanunk, hogy azok összességükben még mindig elsősorban a mennyiségi s nem annyira a minőségi fejlődést tükrözték. És abban, hogy a következő években az utóbbi vonatkozásban is számottevő előrelépés történt, jelentős szerepe volt a Magyar Tudományos Akadémia illetékes bizottságai kezdeményezéseinek, a 60-as évek második felében létrejött Országos Helytörténeti Bizottság elméleti és módszertani tevékenységének, a megyei Helytörténeti Bizottságok hálózata kiépülésének, illetve kezdeményező és koordináló tevékenységüknek, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat helytörténetírást is ösztönző működésének, továbbá a Történelmi Társulat országos és vidéki vándorgyűléseinek s nem utolsósorban a Társulat Helytörténeti Szakosztálya 1970-ben történt megalakulásának.⁶

⁵ Tanulmányok Baranya és Pécs történetéhez 1944—1960. Felszabadulásunk emlékére. Szerk.: Babics András, Kopasz Gábor. Pécs. 1961. 515.

⁶ A szakosztály fő feladatát a helytörténeti munkát irányító országos és területi szervek szakmai támogatásában, a helytörténet területi kooperációs bázisainak kiépítésében, az országos helytörténeti tematikai kooperáció megszervezésében jelölte meg. A területi kooperáció magját képező kutatási központokat a megyei (városi) levéltárak keretei között kívánta megszervezni. Ennek érdekében rendezték meg pl. 1971-ben a budapesti helytörténeti konferenciát. (Lásd: Budapesti Helytörténeti Konferencia, 1971. Bp. Főváros Levéltára, Soksz. 47.)

Mindezen erőfeszítések az utóbbi 6—8 évben a népi demokratikus korszak helytörténeti kutatásának általános fellendülését eredményezték. Ez elsősorban a forrásfeltárás és -publikálás kiszélesedésében, város- és megyetörténeti monográfiák és tanulmánykötetek, ipari és mezőgazdasági üzemtörténetek nagy számban történő megjelenésében jutott kifejezésre.

Kedvező jelenség az utóbbi években a kutatók számának megnövekedése, különösen a vidéki egyetemek és főiskolák történéseinek, a levéltárak, múzeumok, könyvtárak szakembereinek a népi demokrácia helytörténetírása felé fordulása. Többek közt ez utóbbival függ össze a felszabadulás utáni korrall foglalkozó helytörténeti munkák színvonalának emelkedése. Ez elsősorban a felhasznált források körének szélesedésében, különösen a levéltári források nagyobb mérvű felhasználásában, a tudományos forráskritikai módszerek alkalmazásának erősödésében; továbbá a helyi történeti jelenségeknek az országos összefüggésekkel, az általános fejlődési folyamatokkal történő egybevetésében, ugyanakkor a helyi tényezők egymásra gyakorolt kölcsönhatásának bemutatásában, a helyi sajátosságok és egyedi jelenségek feltárásában, a lehetséges elvi általánosítások egyre gyakoribb megfogalmazásában jut kifejezésre. Mindezen szempontokból csak a felszabadulás utáni korrall foglalkozó munkák közül hadd emeljük ki Fehér István: „Gazdasági és társadalmi változások Szegeden a felszabadulás után” 1974 című nagyobb szabású munkáját; továbbá „Tanulmányok Baranya és Pécs történetéhez 1944—1960” megjelent 1961, illetve a „Tanulmányok a Dél-Dunántúl történetéből 1944—1945”, 1969 című köteteket, vagy Kanyar Józsefnek „Elsikkasztott földreform, megvalósult földosztás Somogyban. 1920—1945” 1964 c. munkáját.

*

A mennyiségi és minőségi előrelépés mellett a fejlődés egyik oldala a *műfaji*, pontosabban a kiadványok jellegbeli *gazdagodásában* jelentkezett. Hosszú éveken át súlyos nehézségeket jelentett a helytörténetírás szempontjából sok probléma mellett az, hogy míg a korábbi korok helytörténeti kutatója számára széleskörű és viszonylag jól kidolgozott segéd tudományi apparátus állt és áll rendelkezésre a források feldolgozásához, a népi demokratikus kor kutatója azonban egyes, önmagukban nagyon értékes anyagoktól eltekintve lényegében magára hagyatva állt, pedig itt a nagymennyiségű forrásanyag miatt sokkal nehezebb a szelekció, az értékelés. Ma már ebben a vonatkozásban is előrelépésről beszélhetünk. Az országos bibliográfiák helyi adatain kívül, valamint egy-egy helység, terület több korszakot (így a népi demokratikus kort is) felölelő bibliográfiái mellett (pl. Budapest történetének bibliográfiája, I—VI. kötet, 1962—1969, vagy Debreceni bibliográfia, 1961), ma már rendelkezünk számos, csak az 1945 utáni korszakról készített, a nyomtatott forrásokat és feldolgozásokat tartalmazó helyi bibliográfiákkal is. Közülük csak példaként említsük meg a „Szeged felszabadulásának bibliográfiája”, 1965 és a „Budapest szocialista fejlődése 1945—1959. Bibliográfia, I—III. kötet”, 1960 c. kiadványokat. De figyelemreméltóak a „Századok”-nak — ma már ugyan megszűnt —, valamint egyes vidéki társadalomtudományi-művészeti folyóiratoknak (pl. a „Soproni Szemle”-nek vagy a „Tanulmányok és források Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának történetéhez” című éves kiadványnak a népi demokratikus kort tárgyaló helytörténeti munkákat magába foglaló bibliográfiai adatközlései is.⁷

Különösen örvendetes a megyei levéltárak 1945 utáni anyagára vonatkozó segédeszközök számának gyarapodása. Itt elsősorban a levéltárak periodikáiban (Levéltári Híradó, Levéltári Szemle, megyei Levéltári Évkönyv-ek) megjelent forrásismertető és hivaltörténeti tanulmányokra kell utalnunk.⁸

⁷ Számos megye kiadta a terület hírlap- és folyóiratbibliográfiáját is. Lásd pl.: Vas megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. 1777—1963. Szombathely 1964. 111 l.

⁸ Lásd pl.: *Krizsán László*: A pesti megyei földbirtokrendező tanácsok és földhivatalok szervezete, Levéltári Szemle, 1968. 1; *Lengyel Alfréd*: A Győr-Moson megyei nemzeti bizottságok iratanyaga. Uo.; *Simonffy Emil*: A mezőgazdasági termelészövetkezetek iratai. Levéltári Szemle,

A népi demokratikus korszak — mint tudjuk — még ma sem rendelkezik kifejecesedett történeti gyakorlatokkal, ezért különös jelentőséget kell tulajdonítanunk a kutatási és feldolgozási módszerek kifejlesztésének. Örvedetes, hogy az utóbbi időben növekszik a népi demokratikus kor helytörténetírásának sajátos módszereit tárgyaló dolgozatok száma is, elsősorban a Párttörténeti Közleményekben, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményeiben, a Megyei Múzeumok Évkönyv-eiben, valamint a helytörténeti, helyismereti folyóiratokban, híradókban. Sőt kísérletek történnek módszertani útmutatók kiadására is (pl. *Rákosi Sándor: Útmutató a felszabadulás időszakának helytörténeti kutatásához*. Bp. 1969, vagy Budapest helytörténeti hézikönyve, szerk.: Gerelyes Ede. Bp. 1971). Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a tudományos segédeszközök készítése a kezdeteknél tart, mert nem került még sor pl. a megyei levéltárak 1945 utáni iratai ismertető leltárainak kiadására, vagy a feldolgozás módszereinek összefoglalására sem.

A népi demokratikus korrall foglalkozó történetírásnak sajátos vonása, hogy a történetés itt még korántsem támaszkodhat olyan részeredményekre, mint a korábbi korszakok esetében. Ezért különös fontossága van a történeti forrásanyag feltárásának, s méginkább helytörténeti tematikus tanulmányok készítésének. Történetészek és kutatók viszonylag hamar fölismerték ezek fontosságát. A földreform dokumentumainak feltárása és közzététele jelentette az első kísérletet, ezt követte „az élet megindulása a felszabadulás után” c. témakör forrásanyagának főlészínre hozása. A kutatások eredményei előbb levéltári kiadványokban (Levéltári Évkönyvek, Történelmi Olvasókönyvek stb.),⁹ majd kb. a 60-as évek közepétől önálló forráskiadványokban láttak napvilágot. A 60-as években talán legtöbbet vitatott problémakörből: 1944—45 történetéből ma már majdnem minden megye rendelkezik nagyterjedelmű, tudományos igényű forráskiadvánnyal, melyek közül a válogatás, az összeállítás, az archeográfiai megmunkálás szempontjából egyaránt kiemelkednek a Csongrád, Borsod, Bács-Kiskun, Baranya, Somogy és a Győr megyei kiadványok. De pl. Budapesten és Nógrád megyében már kísérletet tettek a koalíciós időszak egészét felölelő, Szolnok megyében pedig az 1970-ig terjedő legjellemzőbb forrásanyag közzétételére is.¹⁰ A fenti, tudományos igényű forráskiadványok mellett szép számmal állnak rendelkezésünkre egy-egy terület, helység 1945 óta megtett fejlődéséről szóló vagy jelentősebb eseményeivel (tanácsok megalakulása, 1956), továbbá egyes intézmények (nemzeti bizottságok) tevékenységével foglalkozó kisebb terjedelmű szemelvényeszerű összeállítások is, ezek azonban elsősorban agitatív, népszerűsítő céllal készültek.¹¹

1967. 3; *Oltvai Ferenc: Szocialista iparvállalatok szervezete és iratai*. Levéltári Közlemények, 1955. 26. évf.

⁹ Olvasókönyv Zala megye történetéhez. Dokumentumgyűjtemény. Szerk.: Degré Alajos, Zalaegerszeg, 1962. 140 l.; *Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Sopronról*. Történelmi Olvasókönyv. Kaposvár, 1967. 584 l.

¹⁰ Az élet megindulása a felszabadulás után Győr-Sopron megyében. 1945. Szerk.: Lengyel Alfréd, Győr, 1970. 486 l.; Csongrád megye felszabadulása és az élet megindulása 1944. szept. — 1945. okt. Szerk.: Rác János, Szeged, 1970. 787 l.; Somogy a felszabadulás hónapjaiban. 1944—1945. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1970. 319 l.; Az élet megindulása Miskolcon és Borsodban a felszabadulás után. Összcáll.: Beránné Nemes Éva és Román János. Miskolc, 1970. 495 l.; A népi demokrácia kezdeti időszakának dokumentumai Baranyában. Szerk.: Kopasz Gábor stb. Pécs, 1971. 390 l.; Dokumentumok, adatok Nógrád megye felszabadulás utáni történetéből, 1944. dec. — 1948. júl. Szerk.: Borsos Gábor stb. Bp. 1972. 500 l.; Dokumentumok Fejér megye felszabadulásának történetéből. Szerk.: Farkas Gábor. Székesfehérvár, 1965. 235 l.; Források Budapest múltjából. Szerk.: Ságvári Ágnes, IV. Források Budapest történetéhez 1945—1950. Szerk.: Gáspár Ferenc, Bp. 1973. 569 l.; *Gál Gyula—Győri Tibor—Selmezi László: A felemelkedés útján*. Dokumentumok Szolnok megye negyedszázados történetéből. 1944—1970. Szolnok, 1971. 688 l. — A kötetek egyrésze levéltári iratok mellett más típusú forrásokat is közöl.

¹¹ Lásd pl. Pécs és Baranya megye a helyi sajtó tükrében, 1944—1964. Szerk.: Molnár István. Pécs, 1965. 278 l.; Pest megye felszabadulása és az új élet megindulása a korabeli sajtó tükrében. Szerk.: Boros Pál. Bp. 1970. 104 l.; A munkáshatalomért. Szemelvények a Fejér megyei Hírlapból 1956 november—1958 szeptember. Székesfehérvár, 1958. 87 l.

A visszaemlékezéseknek — mint ismeretes — fontos szerepük van különösen forradalmi időszakok esetében, többek között azért, mert közelebb visznek a dolgozó tömegek történelemformáló szerepének mélyebb megértéséhez. Ma már helytörténeti szempontból is értékes visszaemlékezés köteteknek vagyunk birtokában, bár azt is látnunk kell, hogy ez ilyen jellegű kiadványok száma nem nagy. Közöttük is elsősorban a Somogy, Békés, Szabolcs és Hajdú megyei 1944—45-ös eseményekkel foglalkozó visszaemlékezés köteteket kell kiemelnünk, de utalni kell főleg az MKP helyi vezetőitől és a Vörös Hadsereg felszabadító hadműveletekben résztvevő harcosaitól más visszaemlékezés kötetekben, helyi és országos folyóiratokban (főleg a Párttörténeti Közleményekben és a Hadtörténelmi Közleményekben) megjelent visszaemlékezésekre is.¹²

A forráskiadványok mellett jelentős a helytörténeti *monográfiák*, illetve monografikus igényű feldolgozások száma. Közöttük Nagy Józsefnek Heves megye több mint két évtizedes fejlődését tárgyaló monográfiájára, a Nógrád megye történetét földolgozó monográfia sorozat 4. kötetére, Fehér Istvánnak Szeged 25 éves gazdaság- és társadalomtörténetét feldolgozó könyvére kell elsősorban hivatkoznunk. Janó Ákos munkája viszont szociográfiai módszereket is alkalmazva egy 1950-ben keletkezett településnek (Hajduvid) szocialista községgé fejlődését mutatja be.¹³

Helytörténetírásunkban különös fellendülés tapasztalható a *város- és községtörténetek* írásában. E munkák átfogó igényű tematikus tanulmányokban vagy monografikus formában legtöbb esetben tárgyalják az 1945 utáni korszakot is. A termés e területen is oly gazdag, hogy csak néhány példa felsorolására szorítkozhatunk. Tudományos teljesítmény szempontjából is kiemelendők a Várpalota, Győr, Tatabánya, Kecskemét, Békéscsaba, Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, Salgótarján városokról, valamint a Kevermes, Kunmadaras, Egerszalók, Mezőberény és Pásztó községekről írt munkák és tanulmánykötetek, de rajtuk kívül másokat is — pl. a főváros történetéről írt rövid összefoglalást, vagy a főváros egyes kerületeinek történetéről készített köteteket — említhetnénk, mint színvonalas műveket.¹⁴

¹² Negyedszázada történt. Visszaemlékezések Nyíregyháza felszabadulására. Szerk.: Kopka János. Nyíregyháza. 1969. 87 l.; Emlékezés a kezdetre. Szerk.: Varga István. Békéscsaba. 1970. 292 l.; *Véres Péter*: Az ország útján. Önéletírás. 1944—1945. Bp. 1965. 240 l.; *Keresztes Mihály*: Napnyugtától-napkeltéig. Bp. 1968. 294 l.; *Keresztes Mihály*: Az első lépések. Visszaemlékezések. Bp. 1971. 217 l.; Sorsforduló. Tanulmányok és visszaemlékezések. Szerk.: Újvári Imre stb. Kaposvár. 1970. 236 l.; *Plüjev J. A.*: A Tisza völgyében. Visszaemlékezés az 1944. szept.—dec.-i hadműveletekre. Hadtörténelmi Közlemények, 1965. 1.; *Sarohin M. N.*: Az 57. hadsereg a Magyarországon felszabadításáért vívott harcokban. Uo.; *Loza D. F.*: A szovjet csapatok felszabadító harcai Nógrád megyében 1944 dec. Uo.; 1967. 4.

¹³ *Nagy József*: A szocializmus építése Heves megyében. 1945—1969. Eger. 1970. 200 l.; A nagykanizsai járás negyedszázados története 1945—1970. Szerk.: Csordás János stb. Zalaegerszeg. 1970. 197 l.; *Fehér István*: Gazdasági és társadalmi változások Szegeden a felszabadulás után. 1945—1962. Bp. 1974. 229 l.; *Nagy János—Tóth János*: Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig. Jászberény, 1970. 302 l.; *Balázs Árpád*: Egy somogyi falu, Ráecgres története 1945—1960. Kaposvár, 1960, 40 l.; *Janó Ákos*: Hajduvid. Egy szocialista falu kialakulása. Debrecen, 1963. 56 l.

¹⁴ *Szij Részó*: Várpalota. Fejezetek a város történetéből. Bp. 1960. 643 l.; Győr. Várostarténeti tanulmányok. Szerk.: Dávid Lajos stb. Győr. 1971. 003 l.; Tatabánya története. Helytörténeti tanulmányok 1—2. köt. Szerk.: Gombkötő Gábor. 1. köt. 327 l.; 2. köt. 326 l.; Tanulmányok Békéscsaba történetéhez. Szerk.: Kristó Gyula stb. Békéscsaba. 1970. 384 l.; Kecskemét, 1368—1968. Tanulmányok a város múltjáról, jelenéről. Szerk.: Heltai Nándor. Kecskemét, 1969. 351 l.; Hajdúnánás története. Szerk.: Rácz István, 1973. 475 l.; Hajdúböszörmény története. Szerk.: Szendrey István, Debrecen, 1973. 587 l.; Salgótarján története. Tanulmánygyűjtemény. Szerk.: Szabó Béla. Salgótarján, 1972. 407 l.; A 150 éves Kevermes község története. Szerk.: Pelle Ferenc. II. é. n. Kevermes 1965. 301 l.; *Kormos László*: Kunmadaras fejlődéstörténete termelőszövetkezeti községgé alakulásáig. Szolnok, 1967. 192 l.; Pásztó története. Szerk.: Pintér Nándor. Pásztó, 1970. 165 l.; *Tanner József*: Egerszalók. A szolgaságtól a szabadságig. Bp. 1961. 362 l.; Mezőberény története. Szerk.: Szabó Ferenc. Mezőberény 1973. 1. köt. 568 l.; 2. köt. 437 l.;

De különösen ki kell emelnünk a várostörténet művelése szempontjából azt a vállalkozást, melyet a főváros indított el a „Tanulmányok Budapest Múltjából” című sorozattal. Témánk szempontjából elsősorban a sorozat XX. kötetében megjelent tanulmányokat kell megemlítenünk.

Helytörténetírásunkban a községtörténeteket, falutörténeteket örvedetesen váltják fel a tematikus feldolgozási formák, elsősorban a színvonalas részlettanulmányok. Az utóbbi években gazdag anyagra támaszkodó s változatos tematikájú *tanulmánykötetek* láttak napvilágot elsősorban Baranya, Tolna, Zala, Veszprém, Borsod és Nógrád megyék felszabadulás utáni történetéből s különösen figyelemreméltó, hogy ezek számos tanulmányt közölnek az 50-es és 60-as évekről is.¹⁵

A helytörténetírásnak reprezentáns darabjai az 1960-as évek közepétől a megyei levéltárak által kiadott Levéltári Évkönyvek. Ezek új forrásfeltárások, forrásfeldolgozó és más jellegű tanulmányok, történeti adalékokat tartalmazó közlemények és életrajzok közzétételével a helytörténet 1945 utáni vonatkozásainak is országos szintű művelését nyújtják.¹⁶

A tanulmánykötetek sorában nem feledkezhetünk meg számos megye párt-, állami és tudományos szerveinek a felszabadulási évfordulókon rendezett *jubileumi ülésszakainak anyagát tartalmazó kiadványokról* sem.¹⁷ E tanulmánykötetek számos értékes történeti tanulmányt tartalmaznak, bemutatva a vidéki egyetemek, főiskolák oktató- és tudományos tevékenységének 1945 utáni fejlődését is. De figyelemreméltó az a Glatz Ferenc által szerkesztett és színvonalas bevezetővel ellátott tanulmánykötet is, melyben a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és az Országos Népművelési Tanács a felszabadulás 25. évfordulójára az általuk meghirdetett pályázatra beérkezett közel 150 tanulmányból a legkiemelkedőbbeket tették közzé.¹⁸

Műfaji szempontból külön kategóriát képviselnek azok a rövidebb lélegzetű s népszerű formában megírt munkák, melyek a történeti valóság még nem teljes feltárása alapján születtek, hanem az évfordulókhoz kapcsolódva politikai, propagandisztikus megfontolásokból, a mindennapi állami és pártmunka gyakorlati célkitűzéseiből jöttek létre.

S ezek ha nem is adják az adott történeti folyamatok, tények teljes rajzát, nem egyszer színesebb és gondolatokban gazdagabb képet nyújtanak azokról, mint egyes történeti tanulmányok. Ezek jól egészítik ki a szaktörténeti munkákat abból a szempontból is, hogy a népi demokratikus korszak politikai, ideológiai vagy éppen gazdasági összefüggéseit világítják meg, ezért nem szabad ezeket kiiktatnunk az 1945 utáni korról foglalkozó helytörténeti irodalomból. Közü-

---

Vésztő története. Szerk.: Szabó Ferenc. Vésztő, 1973. 546 l. Budapest, Fővárosunk története. Főszerk.: Ságvári Ágnes. Bp., 1973. 157 l.; 32 t.; Újpest története. Szerk.: Bokor László. Bp., 1969. 457 l.; *Szalay György*: Kőbánya története. Bp. 1970. 381 l.

¹⁵ Tanulmányok a Dél-Dunántúl történetéből. 1945—1948. Szerk.: Fehér István, Pécs, 1969. 220 l.; Tanulmányok Zala megyéről 1945—1970. Írta: *Béli József* stb. Zalacgerszeg, 1970. 301 l.; Veszprém megye fejlődése 1945—1970. Tanulmányok a megye felszabadulás utáni történetéből. Szerk.: Beszteri Béla, Veszprém, 1970. 459 l.; Tanulmányok Tolna megye történetéhez. IV. köt. Szerk.: Puskás Attila. Szekszárd, 1972. 489 l.; Borsod-Abaúj-Zemplén megye története és legújabbkori adattára. I—II. Szerk. biz., vez.: Varga Gáborné, Miskolc, 1970. 363 l.; 674 l.; Tanulmányok a ráckevei járás múltjából. Összeáll.: Szabó Imre, Ráckeve, 1972. 285 l.

¹⁶ Borsodi Történelmi Évkönyv. Szerk.: Deák Gábor, Román János, Miskolc. Indult 1965-ben; Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, indult 1970-ben; Fejér megyei történeti évkönyv (Tanulmányok és források Fejér megye történetéhez). Szerk.: Farkas Gábor. Székesfehérvár, indult 1967-ben; Baranyai helytörténetírás. A Baranya megyei Levéltár évkönyve. Fel. kiad.: Szinkovich Márta. Pécs, indult 1969-ben.

¹⁷ Pl. az MSzMP Hajdu-Bihar megyei Bizottsága és Oktatási Igazgatóságának kiadványa a debreceni jubileumi ülésszakról. 1944—1969. Szerk.: Mikecz Ferenc, Debrecen 1970. I. köt. 460, II. köt. 391 l.; Jubileumi tudományos emlékülések Borsodban, szerk.: Csabai László. Miskolc, 1971. 312 l.; A lenini úton. Békés megyei tudományos ülésszak. 1970. ápr. 20—21. Békéscsaba, 1971. 246 l.

¹⁸ Helytörténeti tanulmányok és krónikák a felszabadult Magyarország történetéből. Szerk., sajtó alá rend.: Glatz Ferenc. Bp. 1971. 303 l.

lük csak néhány, a feldolgozás szempontjait és módját tekintve jellegzetes típust említsünk meg: mindenekelőtt a *megyei statisztikai hivatalok* által megjelentetett *jubileumi kiadványokat*, melyek korábban az elért általános eredményeket, majd később bizonyos témaköröket, pl. a 25. évfordulón a gazdasági és társadalmi változásokat állították vizsgálódásaik középpontjába. Továbbá meg kell említenünk pl. a Békés, Hajdú, Szabolcs, Fejér és Vas megyék által megjelentetett jubileumi *emlékkönyveket, albumokat*, melyek a fejlődés eredményeit számokkal is illusztrálva összegzik.¹⁹ Vagy a *brosúrákat, politikai riportokat*, melyek egy-egy helység, terület vagy társadalmi csoport megváltozott életét mutatják be.²⁰

*

Ha *tematikai* szempontból kívánjuk áttekinteni a népi demokratikus korról foglalkozó helytörténetírást, akkor azt kell kiemelnünk, hogy továbbra is a koalíciós időszak vonzza a történészeket annak ellenére, hogy népi demokratikus fejlődésünk történetének ez a legjobban kidolgozott szakasza. Helytörténetírásunk legmélyebben a felszabadulás időszakát, illetve 1945 történetét tárta fel. A forráspublikációkban és a részlettanulmányokban nagymennyiségű anyag halmozódott fel s ez úgy ítélhető meg, hogy erre támaszkodva ma már a korábbiaknál sokkal megnyugtatóbb történeti kép lenne megrajzolható a forradalom indulásának belső feltételeiről, országos és területi sajátosságairól, az ekkor jelentkező társadalmi és politikai mozgásfolyamatokról. Ma már csaknem teljesen feldolgozott a felszabadulás megyei eseményeinek története. A katonai események feltárásában kiemelendő Borús József, Ölvedi Ignác és Nagy Gábor hadtörténészek munkássága,²¹ a nemzeti bizottságok történetének bemutatásában viszont Csizmadia Andor és Balázs Béla alkottak legmaradandóbbat.²² A népi demokratikus forradalom helyi elő-

¹⁹ Lásd pl. Fejér megye 14 éves fejlődése a statisztikai adatok tükrében. KSH Fejér megyei Igazgatósága. Székesfehérvár. 1959. 114 l.; 20 év a szocializmus útján. (Pest megye 1945—1965). Bp. 1965. 139 l.; A megye társadalmi, gazdasági helyzete és fejlődésének főbb tendenciái. Kiad.: KSH Békés megyei Igazg. Békéscsaba. Bpest. 1970. 128 l.

²⁰ *Földényi Ervin*: Komló az 5 éves terv városa. Budapest. 1952. 56 l.; Az újjászülető Miskolc. 1945—1955. Miskolc. 1955. 31 l. — Veszprém megye fejlődése a 3. tanácskorszak alatt 1958—1962-ig. Veszprém, 1963. 112 l.; *Gombkötő Gábor—Havasházi László*: Város született. Riportkönyv. Oroszlány. 1964. 232 l.; *Király Ferenc*: Debreceni október. Dokumentumriport 1944 őszéről. Debrecen. 1969. 111 l.; A zalaegerszegi járás 25 éves fejlődése. Zalaegerszeg. 1970. 93 l.; *Orosz Szilárd*: Szabolcsi ifjúság. Tanulmányok és adatok... Nyiregyháza. 1970. 134 l.

²¹ Lásd pl. *Borús József*: Felszabadító hadműveletek Borsodban 1944. Borsodi Szemle, 1964. 5; *Ölvedi Ignác*: Harccselekmények a debreceni hadművelet második szakaszában. 1944. október 13—20. Hadtörténelmi Közlemények, 1965. 1; *Ugyanő*: Harccselekmények Debrecen felszabadítása után. Uo. 1965. 2; *Nagy Gábor*: Zala megye felszabadítása (Tanulmányok Zala megye történetéből. Zalaegerszeg, 1970); *Godó Ágnes*: A 3. bolgár front csapatainak védelmi harcái Somogy megye területén. 1945. márc. 6—20. Hadtörténelmi Közlemények, 1965. 1; *Balogh János*: Tolna megye felszabadítása. (Tolna megye története. 4. köt. 1972); Makó az első felszabadult magyar város. Szerk.: Tamási Mihály, Budapest, 1969. 278.

²² *Csizmadia Andor*: A nemzeti bizottságok a felszabadulás utáni állam mechanizmusában. A pécsi és a Baranya megyei nemzeti bizottságok 1944—45. évi történetéhez (Tanulmányok Baranya és Pécs történetéhez. Pécs 1961); *Balázs Béla*: Népmozgalom és nemzeti bizottságok. 1945—1946. Sajtó alá rend. és bev.: Lackó Miklós Bp. 1961. 231 l.; *Dávid Lajos*: A népi demokratikus forradalom Győr-Moson megyében. 1945—1948 (Arrabona. A Győri Múzeum Évkönyve. 1964—1966); *Kun László*: A népi demokratikus forradalom kibontakozásának néhány sajátossága Miskolcon. Borsodi Szemle, 1965. 3; *Fehér István*: A népi demokratikus forradalom kibontakozása a Dél-Dunántúlon az 1945. évi őszi választásokig (Tanulmányok a Dél-Dunántúl történetéből. 1944—1948. Pécs. 1969. 220 l.; *Ruszoly József*: A Szegedi Nemzeti Bizottság részvétele a demokratikus államhatalom gyakorlásában. 1944 december—1945 január). Szeged. 1966. 29 l.; *Farkas Gábor*: Az élet megindulása és a demokratikus átalakulás kezdete 1945. Fejér megyei Szemle, 1965. 2; *Bihari László*: Óbuda felszabadulása és küzdelme az életért. Bp. 1965. 99 l.

feltételeinek bemutatásában pedig a dél-dunántúli és észak-magyarországi helytörténetírás érte el a legszámottevőbb eredményeket.²³

Több megyére, sőt nagyobb összefüggő területekre (Viharsarok, Jász-Kunság, Dél-Dunántúl) is kiterjedő részletes feldolgozást nyert a földreform helyi vonatkozásainak története, itt elsősorban Somlyai Magda, Kanyar József és Szabó István munkásságát kell kiemelnünk.²⁴ Az előbbinél már kevésbé feldolgozott az 1946—1948-ig terjedő időszak helytörténete, s itt a legtöbb eredmény a politikai történet ábrázolásában született.

Ezen belül kiemelkedő helyet foglalnak el a politikai pártok újjászerveződését, ezen belül is az MKP szervezeti kiépülését és a népi demokratikus forradalom kibontakoztatásában játszott szerepét bemutató feldolgozások. Külön értékét képezi e tanulmányoknak, hogy bemutatni törekedjenek a kommunista mozgalmon belüli irányzatokat (a koalíciós politika követői, az azonnali proletárhatalom hívei), valamint más pártokban kialakult csoportokat, illetve a közöttük jelentkező ellentéteket, küzdelmeket is. Ugyanakkor kísérletet tesznek a pártszervezetek későbbi szervezeti fejlődésének, belső összetételüknek, társadalmi bázisuknak elemzésére is.²⁵

Az 1945—1948 közötti évek politikai történetén belül igen gazdag irodalom foglalkozik a fasiszta és jobboldali maradványok legyőzésére tett erőfeszítésekkel, a koalíciós harcokkal, a kommunistáknak a földosztás, az ipari és mezőgazdasági termelés, a közlekedés érdekében kifejtett irányító tevékenységével, a szövetségi politika helyi érvényesülésével, a falujáró mozgalommal, az üzemi bizottságok és a szakszervezetek újjászervezésével és a forradalomban játszott szerepükkel, a munkásegység fenntartásáért folytatott küzdelemmel, a szociáldemokráta jobboldal támogatásával s a két munkáspárt egyesülésével. Az ábrázolásban legtöbb esetben természetesen az MKP tevékenysége áll a középpontban, de már korántsem leszűkítve, mert már igen gyakran vállalkozás történik a helyi politikai élet szélesebb spektrumának feltárására, a koalíciós partnerek vagy a koalíción kívül álló politikai erők tevékenységének bemutatására,

²³ *Fehér István*: A szegedi munkásság harca a második világháború idején. Párttörténeti Közlemények, 1964. 2; *Ugyanő*: Adatok Dél-Dunántúl német megszállásáról és a németek elleni fegyveres harcokról. Pécsi Tanárképző Főiskola. 1969. 22 1.; *Horváth Ferenc*: Vas megye helyzete és lakosságának hangulata a felszabadulás előtti hónapokban. Vas Szemle, 1960. 1; *Puskás Attila*: Történelmi fordulat Tolna megyében 1944—45-ben. Tanulmányok Tolna megye történetéből. IV. 1972; *Nagy Sándorné*: A baranyai partizánharcok és ezek társadalmi feltételei. Tanulmányok Baranya és Pécs történetéhez. 1944—60. 1961; *Beránné Nemes Éva*: Miskolc politikai élete a német megszállás hónapjaiban. Borsodi Történelmi Évkönyv III. 1971; *Andrássy Antal*: Somogy a felszabadulás előestéjén, szerk.: Újváry Imre stb. (Sorsforduló. Kaposvár. 1970. 236 1.).

²⁴ *Pl. M. Somlyai Magda*: Szabadulás és magvetés... Bp. 1961. 181 1. *Szabó István*: Földreform a Viharsarokban 1945—1947. Kand. ért. 1972. MTA. Könyvtára (kézirat). *Molnár Lászlóné*: A földreform Hajdu megyében. Agrártörténeti Szemle, 1965. 4; *Béli József*: Az 1945-ös földreform végrehajtása a Dunántúlon. 1944—1946. Helytörténeti Tanulmányok és Krónikák, szerk.: Glatz Ferenc, 1971; *Horváth Sándor*: Az 1945. évi földreform Szabolcs-Szatmár megyében. Jósa András Múzeum Évkönyve. 1965—1966; *Varga Zoltán*: Debrecen szerepe a földosztásért folytatott harcban. Kossuth Lajos Tudományegyetem Évkönyve. 1956; *Kanyar József*: Elsikkasztott földreform, megvalósult földosztás Somogyban. 1920, 1945. Bp. 1964. 66 1.; *Somlyai Magda*: Túrkevei szegényparasztki küzdelme a földért 1945—1946-ban. Századok, 1957. 5—6; *Nagy János*: Az 1945. évi földreform végrehajtása Sopron megyében. Soproni Szemle, 1970. 3; *Benke József*: Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945—1970, különös tekintettel Somogyra. Pécs, 1974. 238 1.

²⁵ Az MKP szervezeti fejlődése Hajdú és Bihar megyében 1944—48. Szerk.: Serflek István. Debrecen. 1974. 249 1.; *Jakab Sándor—Becski György*: Az MKP Nógrád megyei szervezeteinek megalakulásáról és kezdeti tevékenységükről. Párttörténeti Közlemények, 1963. 3; *Blaskovits János—Labádi Lajos*: Az MKP Pest megyei szervezeteinek kiépülése a felszabadulás kezdetétől az 1945-ös országgyűlési választásokig. Pest megye múltjából. Tanulmányok. Szerk.: Keleti Ferenc stb. Bp. 1965; *Fehér István*: Az MKP szegedi szervezeteinek kiépülése a felszabadulás után. Tiszatáj, 1966. 4; *Tóth László*: Az MKP szerveinek és szervezeteinek kialakulása Zala megyében. Tanulmányok Zala megyéről. Zalaegerszeg. 1970. Továbbá még számos tanulmány.

a helyi specifikumok feltárására is.²⁶ Számos tanulmány foglalkozik a pártnak az ifjúsághoz való viszonyával, a demokratikus ifjúsági mozgalom kérdéseivel is.²⁷

Sajnálatos viszont, hogy a fordulat évének nagy kérdései, a szektás-dogmatikus politika felülkerekedésének, továbbá a Rákosi-korszak helyi politikai életének problémái az előbbieknél sokkal kisebb mértékben kerülnek vizsgálat alá, de már itt is vannak biztató kezdeményezések. Több város- és megyetörténeti tanulmánykötet és más résztanulmányok kísérletet tesznek ugyanis ezeknek a kérdéseknek az ábrázolására is, a mélyebb elemzés azonban a legtöbb esetben még elmarad.²⁸

Hasonlóképpen szegény helytörténeti irodalmunk az 1956. évi ellenforradalom helyi jelenségei mélyebb összetevőinek ábrázolásában. E vonatkozásban továbbra is elsősorban az 50-es évek végén az ellenforradalom tényeit regisztráló helyi politikai kiadványokra támaszkodhatunk, de a Nógrád, Veszprém és Heves megyék történetével foglalkozó kiadványok és más munkák már a részletesebb elemzésre is vállalkoznak.²⁹

A számszerűség és az elemzés mélysége szempontjából az előbbieknél kedvezőbb a helyzet az 1956-ot követő konszolidáció, illetve az MSzMP politikájának ábrázolásában. Az MSzMP kiegyensúlyozott politikája és a konszolidáció jobban vonzzák helytörténészeinket, mint az 1956 előtti évek úgynevezett kényes kérdései, s ma már számos tanulmány tárgyalja a 60—70-es évek helyi politikai problémáit.³⁰

Jelentős előrehaladást tett helytörténetírásunkban a népi demokrácia közigazgatástörténetének feltárása is. Részben feldolgozást nyert a fasiszta városi és megyei uralmi gépezet foko-

²⁶ *Fehér István*: Politikai küzdelmek a Dél-Dunántúlon, 1944—46 között. Bp. 1972. 296 l.; *Kanyó Ferenc*: Népfrentpolitika és pártharcok Csongrád megyében. (Az MSzMP Csongrád megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága tudományos ülészaka . . . 1970. máj. 23—25. Szerk.: Törköly Ferenc. Szeged. 1970. 111 l.); *Ságvári Agnes*: Tömegmozgalmak és politikai küzdelmek Budapesten 1945—1947. Bp. 1964. 327 l.; *Bankó István*: Az osztályharc néhány kérdése Vas megyében. 1945—48. Szombathely. 1969. 143 l.; *Varga Zoltán*: Debrecen felszabadulás utáni politikai életének néhány kérdése. Alföld, 1956. 1—3, 5; *Kanyó Ferenc*: A szabad szakszervezetek újjászerveződése Csongrád megyében (1944 ősze—1945 tavasza). MSzMP Csongrád-megyei Évkönyve. 1972; *Tohai Ferenc*: Falujáró mozgalom megyénkben (1945—46). Borsodi Szemle, 1971. 4; *Gerse János—Söpte István*: Az üzemi bizottságok tevékenysége Vas megyében. 1945—1948. Vasi Szemle, 1970. 4; *Rácz János*: az üzemi bizottságok harca az infláció ellen, a stabilizációért. Szeged. 1968. 47 l. (Klly.: A szegedi József Attila Tudományegyetem évkönyvei, Tudományos Szocializmus Szekció 6 című kötetből.)

²⁷ Többek között megemlítendő: *Orosz Szilárd*: Szabolcsi ifjúság. Tanulmányok és adatok Szabolcs-Szatmár megye demokratikus és kommunista ifjúsági mozgalmának történetéből, 1945—1970. Nyiregyháza. 1970. 134 l.; *Nagy Sándor*: Harcba született egység. A demokratikus ifjúsági mozgalom története Heves megyében. 1944—1950. Eger. 1971. 156 l.; *Nagy István*: A szegedi demokratikus ifjúsági mozgalom történetéből (1944. okt. 11.—1948. márc. 15.). Szegedi Tanárképző Főiskola Évkönyve. 1963.

²⁸ *Mikecz Ferenc*: A fordulat éve Hajdu megyében. Alföld, 1972. 1, 1972. 4, 1973. 2; *Beszteri Béla*: A párt politikája Veszprém megyében a szocializmus alapjainak lerakása idején (1948—1962). Veszprém megyei Múzeumok Közleményei 9. köt.; *Újlaki Péter*: A proletárdiktatúra győzelme és a szocializmus építése Borsod megyében. (1948—1956 október) Borsodi Szemle, 1970. 1.

²⁹ Pl. *Boszik Valéria*: A nógrádi kommunisták harca az ellenforradalom ellen. Bp. 1957. 141 l.; Vádirat. Az ellenforradalom Veszprém megyében, Bp. 1957. 111 l.; Ez történt Borsodban. Összeáll.: a Szerk. Biz. Miskolc. 1958. Észak-magyarországi Lapkiadó. 175 l.; Harca a munkáshatalomért 1956 nov.—1957 máj. MSzMP. Győr-Sopron megyei Int. Biz. Győr. 1957. 80 l.

³⁰ Lásd pl.: *Nagy József*: A szocializmus építése Heves megyében. 1945—1970. Eger. 1970. 200 l.; *Bandur Károly*: Kétfrontos harcban a párt vezetőszerrepének megerősítéséért. Nógrádi Szemle, 1971. 1; *Úgyanó*: Az MSzMP munkástlusa . . . 1957—1962. MSzMP Nógrád megyei Bizottságának Évkönyve. 1972; *Beszteri Béla*: A párt politikája Veszprém megyében. 1948—1969. Veszprém megye fejlődése (1945—1970). Veszprém. 1970; *Sófalvi Zoltánné*: Az MSzMP újjászervezése Pest megyében az 1956-os ellenforradalom elleni harc időszakában. Ötven Esztendő (1918—1968). Bp. 1970; *Sipos Géza*: A KISz zaszíobontása Szegeden. Tiszatáj, 1967. 3—4; *Hiller István*: Az ifjúsági mozgalom tíz esztendeje Sopronban (1957—1967). Sopron. 1967. 88 l.

zatos megdöntésének, illetve demokratikus átszervezésének, majd a közigazgatás teljesen új alapokra fektetésének, a tanácsrendszer kialakulásának s fejlődésének számos kérdése. E témakörökben a vidéki levéltárak szakembereinek tollából jelentek meg értékes tanulmányok.³¹

Helytörténetírásunk a 60-as évektől kezdve fokozatosan a népi demokratikus korszakban lezajlott objektív társadalmi folyamatok kutatása és elemzése felé fordult, s ezt igen kedvező jelenségnek kell tekintenünk. A gazdaság és társadalom strukturális változásainak vizsgálatai ugyanis korszakunk mélyebb megértéséhez nemcsak szaktudományi szempontból visznek közelebb bennünket, hanem a párt politikai céljaihoz, a gazdaság- és társadalompolitika igényeihez is közvetlenül kapcsolódnak. A helytörténeti munkák sok esetben lényeges gazdasági és társadalmi folyamatok feltárására vállalkoznak, s megfigyelhető bennük az elvi elméleti általánosításokra való törekvés is.³² Területenként vizsgálják az ipar-mezőgazdaság fejlődésének tendenciáit s a népesség demográfiai, földrajzi és foglalkozási változásait. Ez utóbbi azonban elsősorban a mezőgazdaság és az agrártársadalom fejlődésének ábrázolásával kapcsolatban jelentkezik, az ipari körzetek történetének tárgyalása során már kevésbé. Elég gyér azon munkák száma, melyek egy-egy terület ipari termelése történetének tényeken nyugvó elemzését adják, még kevesebb az ipari munkásság helyi struktúráldásával és helyzetével foglalkozó tanulmány. A helytörténetírásunkban korábban jelentkező agrártörténeti érdeklődést ma már az ipartörténeti témák felé való fokozott fordulás kezdi fölváltani, pontosabban a kívánatos arányok kezdenek helyreállni, de jelenleg is főként üzemtörténetek írására tevődik a hangsúly. Az ipari üzemek felszabadulás utáni történetéből egyébként igen gazdag irodalommal rendelkezünk, de néhány kiadvány már tárgyalja egy-egy iparág összefüggő történetét is.³³

Kedvenc témáját képezi helytörténetírásunknak a mezőgazdaság szocialista átszervezése, illetve a termelőszövetkezetek fejlődéstörténete. E munkákból részletes képet nyerünk a termelőszövetkezeti mozgalom kezdeteiről, terjedésének az egyes időszakokban jelentkező méreteiről

³¹ Többek között lásd: *Lengyel Alfréd*: A felszabadult Győr megye és város igazgatásának első éve. Levéltári Szemle, 1968. 3; *Leidecker Jenő*: A megyei önkormányzat átalakulásának története Somogyban. Levéltári Szemle, 1962. 3—4; *Oltvai Ferenc*: Szeged közigazgatása a város felszabadulásától az ország felszabadulásáig (1944 okt.—1945 ápr.). Levéltári Közlemények, 1963. 8; *Komoróczy György*: Az állami élet megindulása a felszabadult Bihar megyében. Uo. 1965. 1; *Beszteri Béláné*: A tanácsok tevékenysége. 1948—1962. Veszprém megyei Múzeumok Közleményei. 1971; *Pais József*: A tanácsok megalakulása és testületi tevékenységük fejlődése. Tanulmányok Zala megyéről. 1970; *Varga Imréné*: Sopron város igazgatásának szervezeti változása 1949—1956-ig. Levéltári Szemle, 1970. 1.

³² Lásd pl.: *Molnár Lászlóné*: A mezőgazdasági termelők fejlődése Hajdu-Bihar megyében 1945—1963-ig. Acta Universitatis Debreceniensis Series Marxistica Leninistica. 1965; Agrárfejlődés ipari környezetben. Komárom megye 1945—1970. Szerk.: Paulay Zoltán stb. Tatabánya. 1970. 303 l.; *Komanovics József*: A felszabadulást követő agrárátalakulás főbb vonásai Baranyában. Baranyai Helytörténetírás, 1969; A nagyüzemi gazdálkodás fejlődésének útja Székesfehérváron 1960—1970. Szerk. Mészáros János. Székesfehérvár. 1969. 224 l.; *Tenkely Miklós*: A szövetkezés története Baranyában 1947-ig. Pécs. 1958. 54 l.; Az ipar fejlődése Vas megyében 1958—1960. Szerk.: Hangyál Tibor. Szombathely. 1962. 64 l.; *Abrahám Ferenc*: Veszprém megye iparának fejlődése a felszabadulás után. Veszprém megye fejlődése (1945—1970). 1970; *Balogh Béla*: Iparföldrajzi vizsgálatok a Délkelet-Alföldön. Földrajzi Értesítő, 1961. 4; *Molnár Lászlóné*: Társadalmi változások Hajdu-Bihar megyében a statisztikai adatok tükrében. Kossuth Lajos Tudományegyetem Évkönyve. 1964; *Orbán Sándor*: A mezőgazdasági népesség átrétegződése a földreform után Somogy megyében 1945—49. Agrártörténeti Szemle, 1965. 1; *Klinger András*: Baranya megye népességének társadalmi, gazdasági összetétele. Soproni Szemle, 1964. 1. és 1965. 2; *Kolta János*: Baranya megye népességének földrajzi megoszlásában a felszabadulást követő 20 év során bekövetkezett változások. Dunántúli Tudományos Intézet Évkönyve. 1967—1968.

³³ *Babics András*: A pécsvidéki kőszénbányászat története a legújabb korban. 1945—1960. Tanulmányok Baranya és Pécs történetéhez 1944—1960. 1961; *Benda Kálmán—Irinyi Károly*: A négy százéves debreceni nyomda. 1561—1961. Bp. 1961. 432 l.; *Hanák Péter—Hanák Katalin*: A Magyar Pamutipar története 1887—1962. Bp. 1964. 448 l.; Csepel története. Bp. 1965. 500 l.; *Jóó Ernő*: A Délbudai Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet 25 éve. Bp. 1972. 102 l. Csak néhány színvonalas és jellemző munkát említettünk meg.

a termelőszövetkezetek termeléséről, társadalmi és gazdasági viszonyaik fejlődéséről.³⁴ A színvonalas termelőszövetkezettörténeti feldolgozások száma viszont nem nagy.³⁵

A helytörténeti irodalomban az utóbbi 6—8 évben szép számmal találunk a népi demokratikus korszak művelődéstörténetét, illetve a nép kulturális és szociális helyzetét bemutatni kívánó tanulmányokat. Ezekre jellemző: az indulás időszaka elmaradott viszonyainak s a fejlődés nagy eredményeinek bemutatása. Feltáruznak ezekből továbbá a kultúra demokratizálásáért folytatott erőfeszítések helyi jelenségei, a kulturális forradalom tényei, ezzel összefüggésben a szociális helyzet változásai.³⁶ E témakörben a tudományos feldolgozásoktól kezdve a felszabaduláshoz — vagy egy kulturális intézmény évfordulójához kapcsolódó könnyebb fajsúlyú fejlődésrajzokig terjedő kiadványok egyaránt megtalálhatók. Örvedetes, hogy a munkásság és parasztság életviszonyainak, életmódjának és társadalmi tudatának feltárásában a szociológia vizsgálati módszerei is szerepet kapnak.³⁷

A népi demokratikus korral foglalkozó helytörténeti irodalomnak csupán a legfontosabb szemléletbeli-módszertani sajátosságaira utalva, a következőket kellene kiemelnünk.

³⁴ *Bartha István*: Adalékok a termelőszövetkezeti mozgalom kezdeteihez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Borsodi Történelmi Évkönyv. III. köt. 1971; *Újlaky Péter*: A termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása és fejlődésének fő kérdései Borsod megyében 1948—1956 között. Uo. IV. köt.; *Székely Lajos*: Sopron város mezőgazdaságának szocialista átalakulása. Soproni Szemle, 1967. 1; *Botár József*: A termelőszövetkezeti mozgalom első éve megyénkben. Szabolcs Szatmári Szemle, 1971. 3; *Benke József*: A termelőszövetkezeti mozgalom és a termelőszövetkezetek társadalmi-gazdasági viszonyainak fejlődése Somogyban. 1957—1970. Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv. Kaposvár, 1973; *Lengyel Béla*: A termelőszövetkezeti parasztság jövedelemviszonyainak fejlődése a mezőgazdaság szocialista átszervezése után. Borsodi Történelmi Évkönyv. III. köt. 1971; Termelőszövetkezettörténeti Tanulmányok. Bp. Magyar Mezőgazdasági Múzeum 2. köt. Szerk.: Donáth Ferenc. 1973. Kecskemét. 326 l.

³⁵ Termelő Szövetkezetek Története. Szerk.: Donát Ferenc. Bp. 1967. TIT Soksz. 364 l.; *Benke József*: A barcsi Vörös Csillag Termelő Szövetkezet húsz éve. Bp. 1968. 200 l.; *Gazdag István*: A Hajduböszörményi Vöröscsillag Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 25 éve. Hajduböszörmény. 1974. 164 l.; *Csóka János*: A tiszánánai Petőfi Termelőszövetkezet negyedszázados története. Tiszánána. 1973. 134 l.; *Béla Ottó*: A szövetkezeti mozgalom negyedszázada Méhkeréken. 1948—1973. Gyula. 1973. 142 l.; *Csige József—Szalay Csaba*: A balmazújvárosi Lenin TSZ 25 éve. Debrecen. 1974. 154 l.

³⁶ *Komoróczy György*: Művelődésügyi és egészségügyi kérdések a felszabadult Bihar megye első hónapjaiban. Alföld, 1966. 4; *Rácz János*: Kulturális fejlődésünk 25 évéről. Vasi Szemle, 1970. 3; *Szentistványi Gyuláné*: Oktatáspolitikai intézkedések 1945—1946. Baranyai Helytörténetírás. Levéltári Évkönyv. 1969; *Arató Ferenc*: A közoktatás demokratizálása Szabolcs Szatmár megyében. Nyiregyháza. Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1972; *Kiszely Dóra—Szilágyi Lajos*: Fejér megye iskoláinak fejlődése 1945-től napjainkig. Fejér-megyei Szemle, 1965. 2; *Gácsér Magda—Kertész László*: A kulturális forradalom Békéscsúján . . . Békéscsabai Ifjúság és Élet. 3; *Dr. Kiss Sándor*: A zalai egészségügy a felszabadulás óta. Tanulmányok Zala megyéről 1970.

³⁷ Vasi élet és irodalom. Vas megye irodalmának múltja és jelene. Szerk.: Palkó István. Szombathely. 1957. 210 l.; *Kászon József*: A pécsi napilapok újjászületése (1944—1945). Jelenkor, 1965. 8; *Németh László*: A könyvtárak Zalában. Tanulmányok Zala megyéről, 1970; *Mészáros Gyula*: A Szekszárdi Múzeum 70 éve. 1895—1965. Szekszárd. 1966. 45 l.; *Vincze Ferenc*: A szarvasi mezőgazdasági szakoktatás múltja és jelene. Békéscsaba. 1964. 108 l.; *Tóth János*: 100 éves a Palotásy Kórus. Jászberény. 1972. 28 l.; *Janó Ákos*: Hajduvid. Debrecen. 1963. 54 l.; *Kardos László*: Egyház és vallásos élet egy mai faluban (Bakonycsernye. 1965), Bp. 1969. 291 l.; *Tóth Béla*: Tisza. Szociográfiai tanulmányosorozat a Tiszatáj 1967—1970. évfolyamaiban; A komlói munkásság életkörülményei 1955—1959. Szerk.: Uz György. Komló. 1961. 130 l.; *Moldován Gyula*: Miskolci munkások. Borsodi Szemle, 1968. 4; *Kuzmányi Gusztáv*: A munkás és falusi ifjúság életkörülményei megyénkben. Borsodi Szemle, 1970. 2. *Darvas József*: Orosházi változások. Új Írás, 1965. 2—3; *Zsigmond László*: A megtett út. A vasi falvak fejlődése 1945—1960. Vasi Szemle, 1960. 1. Végül utalnunk kell a „Magyarország felfedezése” c. sorozatban eddig megjelent számos kötetre (pl. *Kunszabó Ferenc*: Sárköz. 1972; *Végh Antal*: Erdőháton, Nyíren. 1972; *Zám Tibor*: Bács Kiskunból jövök, 1973).

Helytörténetírásunk az elért eredmények ellenére jelentős problémákat vet föl a témaválasztás vonatkozásában. A helytörténettel foglalkozók témaválasztása legtöbb esetben nem eléggé bátor, nem eléggé átgondolt. Viszonylag szűk a történeti fejlődés lényegét, fő folyamatait megragadó, s még kevesebb az élet teljességének, a természetes összefüggések bemutatására törekvő munkák köre. Azoké a munkáké, melyek az élet egy meghatározott jelenségének vagy egy rész-kérdésnek a ténylegesen összefüggő, vagy éppen eltérő fejlődési sajátosságokat mutató területeken történő vizsgálatát tűznék ki célul. Ehelyett sokkal kedveltebb egy-egy helység vagy nagyobb közigazgatási egység (megye, járás) fejlődését a komplexitás igényével megrajzolni kívánó feldolgozási forma. Az ilyen témájú helytörténeti munkák azonban kevés haszonnal járnak az országos történetírás szempontjából, mert nagyjából ugyanazon események hasonlóképpen zajlottak le, mint más közigazgatási területeken, s így újat nyújtani alig tudnak. Ugyanakkor a rész-kérdéseket vagy az élet egy jelenségét túlságosan is szűk területen tárgyaló tanulmányok nagymértékben széttöredeznek az egyes nagyobb összefüggő területekről kialakítható képet, így az országos méretű szintetizálásra törekvő történész e mozaikdarabkákat alig-alig képes valamelyest hasznosítani.

A népi demokratikus korrall foglalkozó helytörténetírás témaválasztása ugyanakkor viszonylag nagymértékű önállótlaniságot is mutat. Az irodalmi termés nagyobbik fele még ma is túlságosan az évfordulókhoz kötődik és sok vonatkozásban az általános történet tükörképe. Másszóval hivatásos történészeink elsősorban az országos történetírásban is divatosabb, kedveltebb témakörök felé fordulnak, illetve a köztörténet által kevésbé érintett területeket maguk is kerülik. Ezt bizonyos értelemben természetes jelenségnek lehet tekintenünk, de úgy véljük, hogy helytörténetírásunknak a népi demokratikus korrall — mint más korszakokkal kapcsolatban is — a saját arculatának kialakítására kell törekednie. Tulajdonképpen csak így lenne elérhető az az ideális cél, hogy a helytörténeti irodalom ne csupán az országos törvényszerűségek helyi „sajátosságainak” regisztrálójá, hanem elsősorban az egyedinek, a különösnek, a máshol elő nem fordulónak, a lényeges eltérések megmutatásának a gazdag tárháza legyen.

Más problémákat tekintve utalnunk kell arra is, miszerint a helytörténeti munkákban gyakori szemléleti hiba, hogy a felszabadulás utáni fejlődésünk tárgyalása nem vagy nem eléggé kapcsolódik egybe a felszabadulás előtti gazdasági-politikai és társadalomtörténettel. Pedig a népi demokrácia nem légius térben keletkezett, ezért az 1945 előtti közvetlen korszak ismerete nélkül nem lehet helyesen értékelni a felszabadulás utáni folyamatokat. Egy újabb probléma, mely az előbbivel is összefügg, az, hogy a helytörténeti munkákban alig-alig (talán inkább a Dunántúlon és Északmagyarországon) jelentkezik az általános érvényű törvényszerűségek mellett az új világhelyzet, a magyar történeti feltételek által meghatározott, sajátos, a klasszikustól eltérő formák elemzése, illetve ezekből elvi vonatkozású megállapítások megfogalmazása.

A felszabadulás időszakáról írt helytörténeti munkák jelentős részének egyik értéke, hogy a katonai cselekményeken túl egyesek reálisan próbálják ábrázolni a felszabadulásnak a lakosság különböző rétegeire gyakorolt sokirányú hatását (etekintetben a Tolna és Zala megyei tanulmánykötetek a példamutatóak), de ezzel összefüggésben figyelhető meg az is, hogy a néptömegek, a helyi demokratikus hatalmi szervek forradalmiságát merész általánosításokkal — gyakran a ténylegesnél kedvezőbb színben tüntetik fel, vagy a felszabadulást közvetlenül megelőzően az ellenállást keresik ott is, ahol az ténylegesen nem is volt.

Az 1945—48 közötti agrárfejlődéssel kapcsolatban ugyancsak eléggé elterjedt ábrázolási mód, hogy az e témakörben született munkák nagyrésze a földreformra, ezen belül a forradalmiság megnyilvánulásaira koncentrálnak, igen gyöngye viszont az ekkor és ezt követően jelentkező objektív társadalmi-gazdasági folyamatok ábrázolása. Ugyanakkor kitérő helytörténeti munkák (Orbán Sándor: a mezőgazdasági népesség rétegződése a földreform után Somogyban) mutatnak rá 1945—49 között az adott területen a falusi népességen belüli differenciálódás, illetve nivellálódás tendenciáinak arányaira, a paraszti ellentétek fokára, a mezőgazdaság kapitalizálódásának tényleges lehetőségeire, majd a szektás politika helyi vetületeire.

A koalíciós korszak politikai történetének ábrázolásában az utóbbi évtizedben megjelent tanulmányokban eltűnőben van az a korábbi ábrázolásmód, miszerint a párttörténet nemcsak áthototta, hanem kiszorította a köztörténetet. De még mindig kísért a polgári koalíciós pártok társadalmi befolyásának, politikai súlyuknak, szerepüknek lebecsülése, az MKP központba helyezése mellett a KGP és az SzDP tevékenységének elnagyolt ábrázolása, még inkább a koalíción kívüli politikai pártok, irányzatok szerepének mellőzése.

Mint említettük, a népi demokratikus korszak helytörténeti feldolgozásának időhatára jelentősen kitolódott s tanulmányok készülnek ma már a szocialista korszakról is. E korszakkal azonban egyelőre nem elsősorban szaktörténészek foglalkoznak, ugyanakkor a problémák ábrázolásában a kellő tudományosság hiánya, másrészt bizonyos fokú bátortalanság tapasztalható. A megjelent tanulmányok többsége egyelőre nem lép túl a tanácsrendszer kialakulásának és funkcionálásának, a kulturális és szociális viszonyok fejlődésének, a termelési eredményeknek, a termelőszövetkezeti mozgalomnak az ábrázolásán s csak néhány esetben történik próbálkozás a párt és a tömegek közötti kapcsolatnak, magának a pártpolitika helyi jelentkezésének a bemutatására.

(Utóbbi szempontból példamutatók a Veszprém és Nógrád megyékben megjelent tanulmánykötetek, rámutatva a szektás politikának a pártonkívüliekre, de a párttagságra is gyakorolt súlyos hatásaira: a személyi kapcsolatok erőteljes kiépülésére, a régi munkásmozgalmi múlttal rendelkező munkások csaknem teljes háttérbe szorítására s a párt csökkenő befolyására.)

A teljesség igénye nélkül az elmondottakon túl néhány *módszertani* problémát kellene érintenünk. A népi demokratikus korról foglalkozó helytörténeti munkák többségének ma is talán egyik legnagyobb hiányossága a rész és egész, a helytörténet és az országos történet ábrázolási arányaival kapcsolatban jelentkezik. A rész és egész problémáját tekintve két véglet tapasztalható:

1. a szerző helytörténet címén lényegében az országos fejlődést adja, illetve az általános koncepcióhoz utólag szolgáltat helyi adatokat, figyelmen kívül hagyva a sajátosságokat, több egyedi jelenség különös vonásait. Így a helytörténetírás tényleges céljai elsikkadnak.

2. A másik véglet az, amikor csak a részt látja és képtelen a fő folyamat bemutatására. E partikuláris vizsgálat esetén a fő folyamat nem tárul fel, így az adott helység története zártnak tűnik, mintha minden probléma kizárólag a területen belül vetődne fel és oldódna meg. Ez, másszóval az összehasonlító módszer hiánya, illetve az országos és más területek történetére történő kitekintés gyakori elmaradása perspektívátlaná teszi a helytörténeti munkákat, az olvasóban pedig a provincializmust erősíti. Utóbbi probléma különösen a politikátörténeti vizsgálatok esetén szembeötlő.

Utalnunk kell továbbá arra, hogy a feldolgozások sokszor hézagossá, töredékes, vagy jelentéktelen forrásanyagra épülnek, másrésztükben viszont még mindig nem látható eléggé a levéltári anyag kellő felhasználása. Sok helytörténeti munkánál tapasztalható az is, hogy elemzésük nem elég elmélyült, következtetések nem elég gazdagok, így meggyőző erejük sem elégséges. Ugyanakkor igénytelenség mutatkozik a nagyobb történeti összefüggések feltárásában, az elvi politikai kérdésekhez történő állásfoglalásban, így gyakran bizonyos álobjektívizmus érvényesülése figyelhető meg. A szematismus veszélye mutatkozik viszont pl. az 1945—48 közötti polgári politikusok portréinak megrajzolásánál s méginkább a kommunista személyiségek ábrázolásánál. A népi demokratikus korszak történetét bár csökkenő számban, de még ma is elég sok helytörténeti kiadvány vagy nevek említése nélkül, vagy a vezető személyiségek nevének pusztá felsorolásával jeleníti meg. (Persze ez az országos történeti ábrázolásra is eléggé jellemző.)

A fentiek természetesen a módszertani felkészültség, a mesterségbeli tudás hiányosságai, a szakmai igénytelenséggel, a népi demokratikus kor sajátos és igen széles forrásanyaga kutatása és felhasználása módszereinek kidolgozatlanságával, a történettudomány legújabb eredményeiben, a szakirodalomban való tájékozatlansággal, a szerzők gyakran igen gyatra íráskészségével s nem utolsósorban a helytörténeti kéziratok lektorálásának lazaságával is összefüggnek.

A fentiek alapján azt kell megállapítanunk, hogy a népi demokratikus korszak gazdag helytörténeti irodalma jelenleg még nem valami sok eredményt nyújt az országos történet számára, mivel annak jórésze nem éri el a kellő tudományos színvonalat. De ugyanakkor úgy véljük, a történettudomány hivatalos művelőinek is jobban meg kellene ismerniük a helytörténetírás népi demokratikus korra vonatkozó eredményeit.

A népi demokrácia történetével foglalkozó helytörténetírásunk utóbbi 30 évben elért jelentős eredményeit és a nehézségeket úgy véljük, ha vázlatosan is, de érzékeltetni tudtuk. Feladatunk nem is volt más. Nem kívánunk vállalkozni a további feladatok megjelölésére sem. Csupán annyit jegyzünk meg, hogy a helytörténetírásban tovább lehet lépni, ha erőfeszítések történnek a szervezettség fokozására, a témaválasztásban az ötletszerűség, az esetlegesség visszaszorítására, a felhasználható forrásanyag további szélesítésére; ha a több esetben tapasztalható elavult szemléletmóddal szemben a korszerű erősödik. Folytatódni fog a felfelé ívelés tendenciája továbbá, ha mind szélesebb körökben fejlődik a kutató és feldolgozó munka módszeressége. De nagy eredményekre vezethet a kutatandó korszaknak napjainkhoz való közelebb hozása s a tematika további szélesítése is, nevezetesen az 1948 utáni szakasz politikai életének, a népgazdaság fejlődési folyamatainak, a társadalmiszerkezet módosulásainak, a munkásosztály, a mezőgazdasági népesség, a középrétegek történetének; a társadalmi egyesületeknek, szervezeteknek és mozgalmaknak (népfront, szakszervezet ifjúsági mozgalmak stb.), a kultúrforradalom eredményeinek s nem utolsósorban a nép életmódjának, öntudatának, világnézetének tovább vizsgálata. Úgy véljük, a fenti irányokba történő továbbhaladás helytörténetírásunk újabb sikreinek válhat forrásává.